

A VASÁRNAP VÉDELME

Néhány alapjogi szempont

SCHANDA Balázs
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

„Hat napig dolgozz és végezd munkád. A hetedik nap azonban a nyugalom napja, az Úré, a te Istenedé. Akkor hát ne dolgozz, se te, se fiad, se lányod, sem szolgád, sem szolgád, sem ökröd, sem szamarad, sem semmiféle állatod, sem a házában tartózkodó idegen, hogy szolgád és szolgád is pihenessen, mint te magad.”(Mtörv 5,13–14)

A szombat parancsa évezredekkel előzi meg az állami jogot. A keresztény világ a kezdetektől a hét első napját, azaz a vasárnapot ünnepli, más vallási hagyományok más napokat ülnék meg, ugyanakkor a hetekre tagoló naptári rendszer egyetemesé vált – az ettől eltérő ritmusra történő átállás kísérletei pedig kudarcot vallottak a történelem során.

A jelen írás arra keres választ, hogy igazolható-e, hogy a modern, világi állam a munkaszüneti, illetve pihenőnapokat szabályozza, illetve e szabályozás során figyelembe vehet-e, vagy éppen ellenkezőleg, figyelmen kívül hagyhat-e vallási, vagy vallási eredetű normákat? Van-e a vallásszabadságot érintő vonatkozása a vasárnap pihenőnapként történő szabályozásának? A kérdésfeltevés iránya sajátos, korhoz és helyhez kötött. Korábban, vagy máshol talán éppen fordított irányban merülne fel: indokolhatja-e bármi a vasárnapi munkaszünet szigorának lazítását, a vasárnapi munkavégzést, kereskedelmi tevékenységet?

1. Szabad vallásgyakorlás

A katolikus „Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma” társadalmi szempontból is hangsúlyozza a vasárnap jelentőségét: „Isten »a hetedik napon megpihent minden munkájától« (Ter 2,2): a maga képmására teremtett embereknek is elegendő pihenőidővel, szabadidővel kell rendelkezniük, amely megengedi, hogy családi, kulturális, társadalmi és vallási életükkel foglalkozzanak. Ezt az Úr napjának bevezetése teszi lehetővé. A hívőknek vasárnap és a többi parancsolt ünnepek alatt tartózkodniuk kell azoktól a munkáktól és tevékenységektől, amelyek akadályoznák őket

abban, hogy megadják az Istennek kijáró tiszteletet, élvezzék az Úr napjának valódi örömét, gyakorolják a köszönetesség cselekedeteit, megadják a szellemnek és a testnek a szükséges pihenést. A családban adódó szükséghelyzetek vagy a közösségi érdek szempontja adhat felmentést a vasárnapi pihenőnap megtartása alól, de ez nem válhat a vallásra, a családi életre és az üdvösségre nézve ártalmas szokássá.¹ A Kompendium hangsúlyozza, hogy a vasárnap rendeltetése az istentisztelet mellett a tevékeny szeretet gyakorlása, a családra és a rokonokra, a betegekre, a gyengékre és az idősekre való odafigyelés. A pihenés nem csak az ókorban volt vallási kötelezettség, hanem a zsidók és a keresztények számára ma is vallási parancs – nem pusztán ajánlás. Más kérdés, hogy a fenti szemelvénnyel is jelzi, hogy e vallási parancs a katolikusok számára rugalmasan kezelhető: családi szükséghelyzet, vagy a közösségi érdek felülírhatja, de ez maradjon eseti kivétel és ne váljon a család és az istentisztelet szempontjából káros szokássá.

Általánosságban kimondható, hogy a vallásgyakorlás szabadsága kétségtelenül magában foglalja azt, hogy egy adott vallás követői ünnepnapjait megülhessék, e napokon vallási szertartásokon vehessenek részt és ennek érdekében a munkaviszonyban (vagy más, munkavégzésre irányuló jogviszonyokban állók) – bizonyos megkötésekkel mentesülhessenek a munkavégzés alól.² Kérdést éppen a mentesülés szerződésen túlmenő, jogszabályokkal meghatározott feltételrendszere jelent. Hasonló kérdések közjogi jogviszonyokban is megjelenhetnek, így a tankötelezettség alatt állók mentesülése az oktatás alól vallási ünnepeken, vagy olyan igények, hogy egy személy adott napon – vallási okból – mentesülni kíván bírósági tárgyalás, vagy tanulóvalás tétele alól.³

A vallásgyakorlás szabadsága az alapjog-korlátozás általános szabályai szerint korlátozható. Ugyanakkor a szabadságjogok iránt elkötelezett állam elsődrendű feladata, hogy a joggyakorlás lehetőségét elősegítse. Az intézményvédelmi kötelezettség kiterjed arra is, hogy a lehetséges, tipikus konfliktushelyzeteket az állam megfelelő szabályokkal előzze meg, oldja fel.

A pihenőnap, illetve a pihenőnapok rendszeressége iránti igény egyetemes, emberi igénynek tűnik. Az, hogy az általános pihenőnap a nyugati kultúrkörben vasárnapra került, és ekként nyert védelmet, kétségtelenül vallási okokra vezethető vissza. Bár a vasárnap pihenőnapként történő elismerése és védelme mögött hagyományosan elsősorban vallási szempontok voltak a keresztény többségű társadalmakban, ma e szempont nem játszik meghatározó szerepet: a vallási alapú munkaszünet iránt

¹ AZ IGAZSÁGOSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. 284. pont. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html

² A vasárnap jelentőségéhez ld. II. János Pál pápa 1998. május 31-én kiadott, Dies Domini kezdetű apostoli levelét, <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=70> (2015. 03. 12.)

³ Az Európai Bíróság első ügye, amikor vallási kérdésekkel szembesült éppen egy versenyvizsga időpontjának meghatározása miatt indult: Vivien Prais azt sérelmezte, hogy zsidó vallása miatt nem vehetett részt a szombati napra kitűzött teszten. A Bíróság kimondta, hogy amennyiben a jelentkező megfelelő időben jelzi vallási igényeit, akkor arra a hatóságnak tekintettel kell lennie. Vivien Prais v Council of the European Communities. Case 130-75. ECLI:EU:C:1976:142

csak egy kisebbségnek van igénye, ugyanakkor a vasárnap pihenőnap jellegét az állam nem is vallási, hanem kifejezetten világi szempontok miatt szabályozza és védi. A védelemnek azonban – ha hatásos – nem figyelmen kívül hagyható mellékkövetkezménye, hogy a vallásgyakorlás jogával is összefügg. Ebből a szempontból másodlagos, hogy milyen arányban vannak jelen az eltérő igényű társadalmi csoportok, így azok, akiknek szerződési, vagy vállalkozási szabadsága korlátozást szenved, és azok, akiknek a vallásgyakorlási lehetőségei könnyebbé válnak. Ha vallási igényei csak egy kisebbségnek vannak is, e szempontot teljes mértékben figyelmen kívül hagyni sem lehet – ahogy más kisebbségek érzékenységét is széleskörű védelem övezi. Amennyire egyes országokban (így az Amerikai Egyesült Államokban) a társadalom messzemenő megértéssel fogadja a vallási igényeket, hazánkban e kérdésekben inkább a szemérem, mint a harcok kiállás a jellemző. Ilyen helyzetben a kiszolgáltatott munkavállaló védelmének igénye még erőteljesebben jelenhet meg.

Az Alkotmánybíróság két évtizeddel ezelőtt a vallási ünnepek állami elismerésével kapcsolatban megelégedett azzal, hogy a munkavállaló számára az akkor hatályos szabályok szerint fizetett szabadságából évente öt napot az általa kért időpontban kell kiadni.⁴ Így e szabadnapok terhére mindenkinek lehetősége nyílt arra, hogy vallása legjelesebb napjait megülje. Más kérdés, hogy ezzel az érintett vallási kisebbségek tagjai másoknál kevesebb szabadnappal rendelkeznek valóban szabadon. Figyelemre méltó kisebbségvédelmi rendelkezést láthatunk az osztrák szabályozásban, ahol hagyományosan az evangélikusok, ókatolikusok és metodisták számára a nagypéntek külön tanítási- illetve munkaszüneti nap, így másoknál több fizetett szabadnappal rendelkeznek.⁵

2. Felekezeti ünnepek

Amikor az Alkotmánybíróság az 1990-es évek elején szembesült a munkaszüneti napok törvényi meghatározásának kérdésével,⁶ akkor azzal tért ki a mélyebb elemzés elől, hogy vasárnap és egyes ünnepnapok védelme „nem azok vallási tartalmának szól, hanem a társadalom elvárásain és gazdaságossági megfontolásokon nyugszik”.⁷ Eszerint az állam nem egyházi, vallási jellegű igényeket elégít ki a vasárnap védelmével és egyes egyházi ünnepek munkaszüneti nappá nyilvánításával. Mégsem állítható, hogy ezek az ünnepek teljesen függetlenedtek volna vallási tartalmuktól. Nyilvánvalóan a változó dátumra eső ünnepnapok, így a húsvéthétfő és a pünkösdhétfő napjának meghatározása igazodik a nyugati kereszténység naptárához. A legutóbb munkaszüneti napként elismert Mindenszentek ünnepével kapcsolatban megállapítható, hogy – bár kifejezetten katolikus ünnepről van szó – a társadalom nagy

⁴ 10/1993. (II. 27.) AB hat., ABH 1993, 105.

⁵ Herbert KALB – Richard POTZ – Brigitte SCHINKELE : *Religionsrecht*. Wien, WUV Universitätsverlag, 2003. 291. A felekezeti arányok nem teszik életszerűvé, hogy a kedvezményezettek a többlet-szabadnapot más, csak a katolikusok által ünnepen ledolgozzák.

⁶ Ld. az akkori Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény 125. § (2), (4) bekezdését.

⁷ 10/1993. (II. 27.) AB hat., ABH 1993, 105, 106.

többsége, vallási és felekezeti hovatartozásától függetlenül, az őszen ezen napjai körül megemlékezik halottairól. Más kérdés, hogy a közfelfogás egyházi ünnepnek tartja Húsvét és Pünkösd hétfőjét, ahogy Karácsony második napját (Szent István vértanú ünnepét) is, holott pl. a Katolikus Egyház naptára szerint a Vízkereszt, vagy Nagyboldogasszony ünnepének jelentősége kétségkívül meghaladja e napok fontosságát. Míg a Húsvét hétfő munkaszüneti jellegét élő népszokások indokolják, a Pünkösd hétfő vonatkozásában ez sem állítható.⁸ Azaz nem állítható, hogy a munkaszüneti napok hatályos szabályozása egy vallás vagy felekezet sajátos szempontjaira különösebben tekintettel lenne.

Megjegyzendő, hogy számos országban a szabad vallásgyakorlás biztosítékaként tekintenek a vasárnapi munkaszünetre, illetve az egyházi ünnepnapok védelmére, így pl. német alkotmány szerint „A vasárnap és az államilag elismert ünnepek, mint a pihenés és a lelki felemelkedés napjai, törvényileg védettek.”⁹ A részleteket tartományi törvények szabályozzák, esetenként a községek felekezeti arányától függővé téve egyes ünnepnapokat (a legutóbbi népszámlálás szerint katolikus többségű bajorországi településeken munkaszüneti nap Nagyboldogasszony ünnepe, más településeken nem). A bajor törvény az ünnepnapok mellett csendes napokat is előír (ilyen pl. a hamvazószerda), és biztosítja, hogy az adott esetben kisebbségben maradt katolikusok vagy evangélikusok sajátos ünnepnapjaikon, illetve valamennyi ünnepükre nézve a zsidók mentesüljenek az iskolalátogatás és a munkavégzés alól. A munkavállalók az adott napokra nem jogosultak fizetésre, azonban egyéb hátrány nem érheti őket. A vasárnap és az ünnepnapok védelméről szóló törvény szabályozza a templomok környékén az istentisztelet idején a zajos tevékenységek tilalmát (így pl. tilos hajtóvadászatot tartani a nagymise ideje alatt).¹⁰ Sok ország tekintetében a konkordatárius jog is szabályozza e kérdést.¹¹ Ez önmagában azt jelzi, hogy a jogalkotó (illetve a megállapodást kötő felek) az ünnepek és a vasárnap vallási szerepének tudatában és figyelembe vételével alakították ki a szabályokat.

3. Szabad vasárnap

A vasárnapi pihenőnap vonatkozásában az Alkotmánybíróság említett határozata úgy foglalt állást, hogy világ nagy részén egységes gyakorlatról van szó: „kétség-

⁸ Amikor 1995-től Németországban szövetségi szinten eggyel csökkentették az államilag elismert egyházi ünnepek számát, az evangélikus hagyományban gyökerező, november harmadik szerdájára eső engesztelési és könyörgő-nap esett áldozatul – részben az idegenforgalmi ipar szempontjai miatt, hiszen egy hét közepére eső, novemberi szabadnap érdemben nem járult hozzá a belföldi turizmushoz, míg egy tavaszi hosszú hétvége (Pünkösd, Áldozócsütörtök, Úrnapja) érzékeny veszteségeket okozott volna.

⁹ Ld. Weimari Alkotmány 139. cikkét, mely a Bonni Alaptörvény 140. cikke alapján ma is hatályban van.

¹⁰ Gesetz über den Schutz der Sonn- und Feiertage, BayRS II, S. 172.

¹¹ Így az elmúlt évtizedek során született konkordatárius megállapodások között pl. a lengyel konkordátum, Szlovákia és az Apostoli Szentszék alapszerződése, a Horvátország és a Szentszék között létrejött, jogi kérésekről szóló megállapodás.

telen eredeti vallási tartalma, azonban ezt már rég elvesztette; jelenlegi, kimondottan világi jellegű célja az, hogy az állampolgárok számára egységes heti pihenőnapot biztosítson.¹² Ezzel az Alkotmánybíróság hasonló álláspontra helyezkedett, mint az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a McGowan v. Maryland-ügyben.¹³ Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint szabályozás világi jellege miatt nem merül fel a vallásos zsidóság hátrányos megkülönböztetése.¹⁴ Megjegyzendő, hogy a kereskedelmi tilalmat kifejezetten vallási okból elrendelő kanadai törvényt (Lord's Day Act, 1906) 1985-ben a lelkiismereti- és vallásszabadságra hivatkozva a kanadai Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek ítélte.¹⁵ Ugyanakkor egy évvel később ugyanez a bíróság egy Ontario állambeli törvényt, mely vallási hivatkozás nélkül szabályozta a boltok nyitva tartását, nem ítélte alkotmányértőnek.¹⁶ A jogi és társadalmi környezet eltérő sajátosságairól nem megfélemezve megállapítható, hogy a vasárnap pusztán, vagy elsősorban keresztény, vallási okból történő védelme más vallási közösségek nézőpontjából aggályos lehet, azonban a világi szempontokon nyugvó védelem nem vet fel ilyen aggályokat – vallási „mellékhatásai” ellenére sem.

Míg a vasárnap pihenőnap jellege a gyakorlatban csupán keresztények egy kisebbsége számára bír vallási jelentőséggel – ők talán eddig sem vasárnaponként intézték a bevásárlásaikat – a vasárnapnak van a vallási szemponttól elkülönülő jelentősége is.¹⁷ A pihenőnap egységessége sajátos ritmust ad a hétnek, és erre évezredek tapasztalatok és megszokások miatt is elemi szüksége van az embernek. A pihenőnap csak úgy lehet egységes, ha valóban mindenkit érint, akinek nem nélkülözhetetlen, vagy legalábbis különösen indokolt a vasárnap is végzendő munkája.¹⁸ Az áruházi pénztáros – szemben a sürgősségi osztály ügyeletes orvosával – nyilvánvalóan nem tartozik ebbe a körbe, és az is nyilvánvaló, hogy a vasárnap helyett kiadott hétköznapi pihenőnap, amikor nincs otthon az iskolás gyermeke, nem váltja ki egyenértékű módon a heti közös pihenőnapot. Azaz az érintett családok egysége szempontjából jó szolgálatot tehet az egységes pihenőnap. A család intézményének védelme mellett az emberi méltóság szempontjára is gondolhatunk, hiszen a vasárnap lényege, hogy az egyénre nem pusztán mint a gazdasági folyamatok szereplőjére tekintünk, hanem valóban mint személyre, aki számára időt kell biztosítani, hogy kibontakoztassa magát.¹⁹ E nézőpont pedig a szabályozást alkotó állam emberképének kérdését is felve-

¹² 10/1993. (II. 27.) AB hat., ABH 1993, 105, 107.

¹³ [366 U. S. 420 (1961)]

¹⁴ Az elutasító határozat nyomán később az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is elutasította a hasonló tárgyú panaszt: OBH 5146/2007.

¹⁵ R. v. Big M Drug Mart Ltd. [1985] (1 S.C.R. 295)

¹⁶ R. v. Edwards Books and Art Ltd., [1986] (2 S.C.R. 713)

¹⁷ A vasárnap antropológiai szerepéről átfogóan: FRIVALDSZKY JÁNOS: A vasárnapi kötelező pihenőnap természetjogi alapjai és közpolitikai lehetőségei. *IAS*, 2015/1.

¹⁸ Kérdés marad a kereskedelmi tevékenység és az ünnep viszonya: SZALAI ÁKOS: Legyen vasárnap boltbezárás? Dilemmák (nagyreszt) joggazdaságtani szemszögből. *Iustum Aequum Salutare*, XI., 2015/2.. 143–159.

¹⁹ Karl-Hermann KÄSTNER: Der Sonntag und die kirchlichen Feiertage. LISTL, Joseph – PIRSON, Dietrich

ti. Ahogy a magánjognak,²⁰ úgy az alkotmánynak is van emberképe.²¹ Az Alaptörvény emberképének alapja az ember sérthetetlen méltósága (II. cikk). Az ember tehát semmiképpen sem pusztán ügyfél, munkavállaló, felperes, terhelt, áldozat, tanuló, hallgató, tulajdonos stb. – de e vonatkozások összessége sem adja ki az ember fogalmát és lényegét, melyet méltósága fejez ki. E méltóság kibontakoztatásához pedig teret és időt kell biztosítani. A munka, a tanulás és az emberi tevékenységek legkülönbözőbb vonatkozásai is a méltóságból fakadnak, és azt szolgálják. Ugyanakkor az embernek antropológiai szüksége van arra is, hogy legyen olyan ideje, amikor egyéb, gyakorlati feladatai nem terhelik. A vasárnapi pihenőnap állami védelmének ezt tiszteletet kell kifejeznie: az állam számára is védelemre érdemes a személy szabadideje, mely kibontakozását szolgálja.

4. Következtetések

Kevésbé megítélhető, hogy a kiskereskedelmi szektorban történő vasárnapi munkavégzés tilalmáról szóló új törvény milyen társadalmi, gazdasági és egyéb hatásokat vált ki a jövőben.²² Annak azonban mindenképpen alapjogi védettséget kell élveznie, hogy a munkavállaló a hét adott napjait (így a keresztény a vasárnapot, a zsidó vagy az adventista a szombatot) pihenőnapként megtarthassa, anélkül, hogy ezért hátrány érné. Ahogy más védett csoportok javára az egyenlő bánásmód követelménye érvényesítendő, úgy a vallási parancsaikhoz ragaszkodókat is megilleti ez a védelem. Így ki kellene zárni, hogy a kiskereskedelemben folyamatos munkarendet alkalmazzanak, és tényleges lehetőséget kellene biztosítani azoknak, akik munkaszerződésükben vallási szempontokhoz ragaszkodnak. Az egységes pihenőnap felé ható intézkedés lehetne a vasárnapi bérpótlék általános, minden ágazatot érintő, radikális emelése is.

A szabályozás megítélése szempontjából nem mindegy a változtatás iránya: liberálisról van-e szó, vagy éppen egy túlliberalizált rendszer korlátok közé szorításáról. Az egységes pihenőnap mögött ma szekuláris érdeket látunk. Azonban ha a vasárnap védtelen marad, azzal a vallásszabadság is sérül. *Sine dominico non possumus*.

(szerk.), *Handbuch des Staatskirchenrechts der Bundesrepublik Deutschland*. 2. kötet, Berlin, Duncker & Humblot, 1995, 337–368. 343.

²⁰ LÁBADY Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2000/2. 13–19.

²¹ Az emberkép kérdése Sólyom Lászlónak már a halálbüntetés-határozathoz fűzött párhuzamos véleményében megjelenik (23/1990. (X. 31.) AB. A közelmúltban: SÓLYOM László: Az alkotmányozás őszintesége. *HVG* 2010. október 21.

²² E kérdést is vizsgálja: GYULAVÁRI Tamás: A vasárnapi munkavégzés törvényi tilalma: munkavállalói jogok versus gazdasági érdekek? *Iustum Aequum Salutare*, XI., 2015/2. 117–125.